

11. Mednarodni pedagoški simpozij, Črenšovci, 23. in 24. februar 2018
AVTONOMNO UČENJE ZA ZDRAVJE

Dr. Silvo Šinkovec,
direktor Inštituta Franca Pedička, Ljubljana

Kultura spoštovanja: znanje in veščine

Culture of respect: knowledge and skills

Dr. Silvo Šinkovec je urednik revije *Vzgoja*, izvaja seminarje za osebnostno rast, njegovi najbolj poznani seminarji so *Osebni dnevnik*, *Spodbujanje razvoja samozavesti in samospoštovanja*, *Inteligentna čustva*, *Uvajanje v meditacijo* in *Duhovne vaje*. Leta 2016 je doktoriral na Pedagoški fakulteti v Kopru iz edukacijskih ved, leta 2017 je izšla doktorska disertacija v knjigi *Vzgojni načrt v šoli*. Ima svojo spletno stran <http://silvo-sinkovec.rkc.si/>.

POVZETEK

Ker je spoštovanje vrednota, ki je najbolj cenjena v osnovnih šolah, je smiselno, da se zavzamemo za kulturo spoštovanja, ki služi kot podlaga za osebnostni razvoj (samospoštovanje) in družbeni razvoj. Koncept samospoštovanja je uporaben tudi za izobraževanje učiteljev, ker je nujno, da najprej učitelji preverijo svojo raven samospoštovanja, da bodo razvoj samospoštovanja lahko spodbujali tudi pri učencih. Učitelj si mora pridobiti ustrezno znanje in veščine, da bo lahko kakovostno spodbujal razvoj samospoštovanja. Od samospoštovanja je odvisno, kako bo z učenčevim telesnim in psihičnim zdravjem, v kolikšni meri bo razvil svoje talente, kakšna socialna okolja si bo oblikoval in kakšen voditelj bo. Ko vodstva šol izberejo, kaj jim bo služilo kot pedagoško obzorje vzgojnih načrtov, lahko načrtujejo seminarje za učitelje in vsebino srečanj s starši, saj je potrebno, da šola in starši govorijo skupen pedagoški jezik. Učitelji morajo biti opremljeni s kakovostnim znanjem in imeti pozitivno izkušnjo te vrednote, ki je tesno povezana tudi s filozofijo o človekovih pravicah.

KLJUČNE BESEDE

Vzgojni načrt, kultura spoštovanja, samospoštovanje, formacija učiteljev

ABSTRACT

Respect is the value that is most appreciated in elementary schools, therefore it makes sense to pursue a culture of respect. It serves as a platform for personal development (self-esteem) and social development. The concept of self-esteem is also useful for the formation of teachers. It is essential that teachers first evaluate their level of self-esteem, so that they can foster the development of self-esteem among their pupils. Teachers must acquire the appropriate knowledge and skills in order to be able to promote the development of self-esteem. The pupils' mental and physical health, the development of their talents, the social environments they will create and the kind of leader they will make all depend on self-esteem. When the school management chooses the pedagogical horizon of educational plans, they can plan seminars for teachers and the contents of parental meetings. It is necessary for the school and parents to speak a common pedagogical language. Teachers must be equipped with quality knowledge and have a positive experience of this value, which is closely related to the philosophy of human rights.

KEY WORDS

Educational plan, culture of respect, self-esteem, formation of teachers

Lektoriranje: Berta Golob

Uvod

Naše osnovne šole imajo od 2008 svoje vzgojne načrte, ki omogočajo večjo avtonomijo šolam, saj šole same izbirajo vrednote, oblikujejo vizijo šole, se odločijo, kateri pedagoški koncept bodo uporabljale in pripravijo vzgojne dejavnosti. S tem oblikujejo identiteto šole. V raziskavi, ki je nastala v okviru doktorske naloge z naslovom *Vzgojni načrt v vlogi spodbujanja celostnega razvoja osebnosti učencev* (Šinkovec, 2017), nas je zanimalo, kako so šole to možnost izrabile. Izbrali smo 60 vzgojnih načrtov in pregledali vrednote, ki so jih šole zapisale vanje ter obiskali 30 šol in naredili intervjuje z vodstvi šol ter ob petnajstih raziskovalnih vprašanjih pregledali štiri področja: vrednote, vzgojne dejavnosti, statični in dinamični del vzgojnih načrtov ter odnos vzgojnega načrta do spodbujanja celostnega razvoja osebnosti.

Leta 2014 sem na posvetu v Črenšovcih predstavil podatke iz raziskave o vrednotah v vzgojnih načrtih (Šinkovec, 2014: 17–25), iz katerih je razvidno, da so osnovne šole v svoje vzgojne načrte največkrat zapisale vrednote spoštovanje, znanje in odgovornost ter da so med vsemi, po Muskovi klasifikaciji (Musek, 2000) moralne vrednote največkrat izbrane, sledijo jim potenčne in hedonske, izpolnitvene pa so najmanjkrat izbrane. Takrat sem predstavil tudi vlogo vrednot v motivacijskem krogu in nekaj točk za vzgojo za vrednote.

Leta 2015 sem predstavil koncept jedra osebnosti kot bistveno antropološko izhodišče za vzgojno delo, za delo z nadarjenimi učenci in kot možen pedagoški okvir vzgojnih načrtov. Leta 2017 je izšla knjiga *Vzgojni načrt v šoli*, kjer je objavljena moja doktorska disertacija. V tem času sem izsledke raziskave predstavil na dveh pedagoških fakultetah, nekaj osnovnih in srednjih šolah in drugih okoljih. Kot nadaljevanje tega dela je nastal seminar *Preventiva zasvojenosti, vzgojni načrt in kultura spoštovanja: teorija in praksa, znanje in veščine*. Letos bi rad opozoril na nujnost poglobljanja znanja in veščin učiteljev za razvoj vzgojnih načrtov, kajti vzgojne načrte je potrebno narediti bolj celostne, lažje izvedljive in bolj učinkovite. Rad bi odgovoril, vsaj delno, na vprašanje, kaj bi moral vedeti učitelj, da bi vzgojni načrti lahko v polnosti živeli.

Od produktivnosti k osebnosti

Kot smo že večkrat opozorili, se je pri delu z nadarjenimi otroki v prvem obdobju pozornost posvečala večji zaposlitvi nadarjenih otrok. Učenci so računali več računov, reševali težje enačbe, dobivali težje naloge, se vključevali v več krožkov in drugih dejavnosti. Temeljno vodilo je bilo prizadevanje za večjo storilnost. Drugo obdobje se je osredotočilo na zgodnje diagnosticiranje z željo, da bi s talentiranimi učenci pričeli delati čim prej. V tem duhu se je uvedla tudi devetletka, da bi čim prej začeli bolj sistematično delati z učenci, s celotno generacijo otrok. V tretjem obdobju dela z nadarjenimi pa se pozornost osredotoča na osebnost učenca. Tudi vsi pomembni dokumenti, na primer Unescov Učenje: skriti zaklad (Delors, 1996) in Zakon o osnovni šoli (2007) poudarjajo spodbujanje oblikovanja celotne osebnosti. Ta poudarek ostaja in se krepi, kar je bilo vidno tudi na mednarodnem posvetu o delu z nadarjenimi oktobra 2017 v Portorožu (Željeznov Seničar, 2017), kjer so avtorji poudarjali različne vidike celostnega razvoja osebnosti, na primer pomen skupnosti (Niamh Stack), razreda in razrednika (Vilma Trošt Stenovec), samouresničenja in etične ozaveščenosti (Victor Mueller), umetnosti (Jasmina Glavič, Darja Bastl) in zgodbe (Zvonka Ziherl), predsodkov (Lianne Hoogeveen), usposobljenost učiteljev (Jasna Arrigoni), vloga šolske svetovalne službe (Tanja Bezić), pomen celostnega razvoja osebnosti (Šinkovec). Dr. Mönks, avtoriteta na tem področju, je zagovarjal 'avtonomno učenje', osebno odgovornost in osebno predanost učenju.

Z različnimi avtorji (Gogala, Pediček, Delors) se zavzemamo za uveljavljanje temeljnega smotra vzgoje in izobraževanja *spodbujanje celostnega razvoja osebnosti* (Šinkovec, 2014: 18–19). Unesco želi »... prispevati k celovitemu razvoju vsakega posameznika – k njegovemu duševnemu in telesnemu razvoju, čustvovanju, smislu za lepoto, k osebni odgovornosti in duhovnim vrednotam« (Delors, 1996: 86). Ta premik v vzgojni filozofiji je potrebno predstaviti vsem učiteljem, ker z osvojitvijo tega pogleda lahko razumejo smisel in pomen vzgojnih načrtov. Vzgojni načrti v polnosti zaživijo, ko jih razumemo v luči celostnega oblikovanja osebnosti, torej premik šolskega dela od produktivnosti k razvoju osebnosti.

Sedem področij osebnosti

Učitelji si morajo odgovoriti na vprašanje, katera področja osebnosti zajema celostni razvoj. Odgovor na to vprašanje najdemo tudi dokumentu Unescove komisije (1996) in Zakonu o osnovni šoli (2007). Unescova komisija želi, da šola prispeva k razvoju vsakega učenca, »k njegovemu duševnemu in telesnemu razvoju, čustvovanju, smislu za lepoto, k osebni odgovornosti in duhovnim vrednotam« (Delors, 1996, str. 86). Zakon o osnovni šoli pa poudari »spodbujanje skladnega telesnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika« (2. člen). Iz sinteze teh dveh opredelitev dobimo sedem področij razvoja osebnosti: 1) telesni razvoj, 2) čustveni razvoj, 3) spoznavni razvoj, 4) osebna odgovornost ali moralni razvoj, 5) socialni razvoj, 6) smisel za lepoto in 7) duhovni razvoj. Za uspešno delovanje na vzgojnem področju je pomembno, da si učitelji pridobijo potrebno poznavanje vsakega področja.

Šola si mora odgovoriti na vprašanje, kaj na vsakem od teh sedem področij že dela, kje pa je šibka in bi morala storiti več. Vse šole veliko delajo na razvoju kognitivnega področja, večina tudi na področju telesne vzgoje, manj pa na področju čustev; veliko šol si prizadeva ustvarjati ugodno socialno klimo, skrbijo za socialni čut med učenci, za etične (moralne) vrednote, vse kar se nanaša na odnose med ljudmi; marsikatera šola pa premalo skrbi posveča estetskemu in duhovnemu področju. Sploh slednje je v večini šol podhranjeno področje, kljub temu, da je to zahteva tako Unesca kot ZOŠ. Na tem področju naš čaka še nadaljnje delo, da bomo bolj jasno opredeliti, kaj šola na tem področju mora storiti, kaj lahko dela, kaj ne sodi šolo ter kaj se skriva v predsodkih vodstev šol in učiteljev.

Izpostaviti moramo še eno vprašanje in sicer, kaj vsako od teh področij lahko prispeva k izpolnitvi osebnosti. V raziskavi smo namreč videli, da je izpolnitvenih vrednot premalo. Pogovor o tem, kaj izpolni človeka, njegovo dušo, bo potrebno spodbuditi med odraslimi, da bomo mladim lahko osmišljali njihovo življenje. S tem je povezano opažanje Galimbertija, ki opozarja na grozljivost nihilizma, ki je prisoten med mladimi (Galimberti, 2009). Sama storilnost mladih ne bo osrečila. Tudi potrošništvo ne. S Frommom bomo ponovno potrdili, da gre za bistveno vprašanje med imeti ali biti. Vsako področje osebnosti lahko prispeva k izpolnitvi, na primer, ob telesnih aktivnostih in razvoju telesnih spretnosti lahko razmišljamo tudi o modrosti telesa; na čustvenem področju moramo skrbeti za čustveno pismenost, da bi znali razbrati vsa pomembna sporočila čustev, kar je pomembno za odnose in osebni razvoj; na kognitivnem področju lahko razmišljamo, kaj poleg znanja in kreativnega razmišljanja pripelje do osebne modrosti; na področju vedenja razmišljamo o osebni odgovornosti (moralni razvoj) in kako preiti od poudarjanja uspešnosti (potenčna vrednota) k profesionalni etični skupnosti; pri umeščenosti v družbo (socialni razvoj) razmišljamo, kaj pripelje posameznika od zahtev do pravne države k čutenju, da vsi soustvarjamo skupnosti spoštovanja, zaupanja in sodelovanja; na estetskem področju učenci pridobivajo smisel za lepoto, zato smo pozorni, kako preiti od poznavanja umetnosti do doživljanja lepote; na duhovnem razvoju smo lahko pozorni, kdaj človek zazna prisotnost svetega. Ravno ta vprašanja bodo v prihodnje velik

izziv za učitelje, da se bodo s svojimi učenci lahko pogovarjali o vprašanjih, ki jih lahko izpolnijo, o pomenu in smislu njihovega življenja.

Jedro osebnosti: samospoštovanje

Vprašanje celostnosti zahteva tudi premislek, kaj vsa področja med seboj povezuje v celoto. V doktorski disertaciji predlagam, da izberemo jedro osebnosti, ob katerem gradimo vse drugo in predlagam tri možnosti, ki se opirajo na različne avtorje: (1) sreča in harmonija (Aristotel, Gogala), (2) samospoštovanje in avtonomija (Gogala, Humphreys), (3) zgodba in smisel (Progoff, Frankl).

Vrednota spoštovanje se zdi najboljše vstopno mesto za skrb za celostni razvoj posameznega učenca, kajti Humphreys trdi, da je samospoštovanje srčika osebnosti in je od tega občutka odvisno, kako polno bodo učenci živeli, kako bo z njihovim telesnim in psihičnim zdravjem, koliko bodo imuni pritiskom vseh oblik zasvojenosti, v kolikšni meri bodo razvili svoje talente, kakšna socialna okolja si bodo oblikovali in kakšni voditelji bodo. Ker so šole izbrale spoštovanje kot najbolj pogosto vrednoto, se mi zdi, da je sedaj *samospoštovanje* najbolj uporabno jedro osebnosti, ki ga lahko uporabimo za razvoj vzgojnih načrtov. Ta temeljna matrica življenja je osnova za vse odnose, zato kulturo spoštovanja lahko gradimo tam, kjer je samospoštovanje dovolj visoko.

Osebe z visokim samospoštovanjem ustvarjajo zdravo socialno okolje (družinsko, šolsko, poslovno, politično, kulturno, cerkveno), so dobri voditelji, dobri starši in dobri učitelji. »Če je socialno okolje pravično in spodbujevalno, to pripomore k zdravemu razvoju vsakega člana. Toda takih struktur najverjetneje ne vzpostavijo voditelji sistema, razen če se tudi sami zelo cenijo.« (Humphreys, 2002: 96) Samospoštovanje je zato teoretični koncept, ki ga bo moral učitelj osvojiti, se z njim dobro seznaniti, moral bo znati brati znake visokega in nizkega samospoštovanja, prepoznavati obrambno vedenje, obrambne vzorce sporočanja, poznati procese spodbujanja razvoja samospoštovanja. Učitelja čaka čudovita naloga, da bo *načrtno spodbujal razvoj samospoštovanja* pri svojih učencih, kot del rednega izobraževalnega procesa in ob neformalnih oblik izobraževanj in bo tako ustvarjal humus za kulturo spoštovanja.

Čustvena pismenost

Ker je samospoštovanje občutek o lastni vrednosti, gre torej bolj za nivo čustev, kot pa za ideje, je pomembno, da se učenci udomačijo z nivojem čustev. Učitelj bo moral zato pri svojem bodočem delu več skrbeti za doživljanje in zato skrbeti za *čustveno opismenjevanje*. Kot se učimo jezikov, računanja in računalništva, se moramo učiti tudi živeti z jezo, s strahom, z žalostjo, s sramom, z občutki krivde, z ljubosumjem, s ponosom, z ljubeznijo in upanjem. Čustva nam dajejo prepotrebne informacije. Če jih prezremo, smo v nevarnosti, da se napačno odločamo in slabo ravnamo s sabo in z drugimi. Čustvena pismenost je tesno povezana s samospoštovanjem, humus vzgoje za vrednote in eden od bistvenih prispevkov za spodbujanje celostnega razvoja osebnosti. Učitelji bodo zato potrebovali dodatno usposabljanje o čustveni pismenosti.

Sodelovanje s starši

Že pri učnem procesu ni dovolj, da je učitelj sam, ampak potrebuje dobro sodelovanje staršev. Dobra vzgoja pa še bolj kliče po sodelovanju med učitelji in starši. Učitelj si bo moral pridobiti več zaupanja s strani staršev, ker je zaupanje sedaj v mnogih primerih na nizki stopnji. Zaupanje si bo učitelj pridobil tudi s strokovno usposobljenostjo za odnos s starši. Še vedno mi odzvanja pobuda iz Salamace, kjer imajo na Pedagoški fakulteti že desetletja predmet družinska pedagogika. Pri nas

tega še nimamo. Učitelj pa vsak dan posluša starše po telefonu, vsak teden ima nekaj osebnih srečanj s starši, vsak mesec je kakšen sestanek s to ali ono skupino staršev. Dokler pedagoške fakultete ne bodo storile kaj bolj odločnega, bodo morala poskrbeti vodstva šol, da bodo učitelji bolj pripravljeni na odnos s starši, sicer bodo ta odnos še bolj prevzemali v svoje roke odvetniki, kar pomeni poraz za pedagoško stroko.

Šola bo morala nuditi *staršem oporo pri njihovem vzgojnem poslanstvu*. Prve izkušnje spoštovanja otrok doživlja v primarni skupnosti, v družini, zato je potrebno večjo pozornost posvetiti staršem preko različnih oblik, na primer v šolah za starše. Preko takega izobraževanja lahko pričakujemo tudi spremembo v družinah, s ciljem, da bi bilo v družinah manj otrokom škodljivega vedenja odraslih in več spodbujanja in spoštovanja drug drugega, kar je neprecenljiva matrica za osebni razvoj otroka. Preko takih srečanj pa se ustvarja tudi skupen jezik, ki ga uporabljajo učitelji in starši za vzgojo in prav ustvarjanje skupnega jezika je potrebno za uspešno vzgojno delo.

Od veščin k usposobljenosti

Unescova komisija poudari, da za opravljanje svojega poklica danes ne moremo več razmišljati samo o veščinah, torej da bo dober delavec človek, ki je sposoben vrhunsko opravljati svoje poklicno delo. Če to izjavo uporabimo za učitelje, lahko rečemo, da učitelj, ki je dober strokovnjak za svoj predmet še ni nujno, da je tudi dober pedagog in dober vzgojitelj. Unescova komisija trdi, da je za dobro opravljanje dela potrebna poklicna usposobljenost. V ta izraz vključi sposobnost sporazumevanja, sodelovanja in ustvarjanja novega. Kot to velja za druge poklice, velja tudi za učitelje. Sodobni učitelj ni več samo nekdo, ki poučuje svoj predmet, ampak je redno v stiku s timom učiteljev, s timom projektov, s starši in kot razrednik spremlja osebni razvoj otrok. Ustvarjalnost predpostavlja dobro uporabo domišljije, preraščanje obstoječega, pravi občutek za stvari in ljudi.

Ko razmišljamo o razvoju vzgojnega načrta, moramo misliti na učitelja, ki bo usposobljen in ustvarjalen v vzgojnem delu. Ker je ustvarjalni jaz del osebnosti, je ustvarjalnost pomembna tudi kot izraz učiteljeve osebnosti in je vir zadovoljstva in veselja v osebni življenju. V pojem usposobljenost bomo morali vplesti tudi samospoštovanje, saj velja tudi za učitelja, da je »samospoštovanje središče osebnosti in določa, kako uporabljamo svoje neizmerne sposobnosti.« (Humphreys, 2002, str. 97) Poleg tega, da bo moral osvojiti osnove tega pojma, bo ključno to, da bo sam pri sebi prepoznaval nivo samospoštovanja. Preveriti bo moral najprej pri sebi, kako je s samospoštovanjem, mogoče bo moral na tem področju najprej kaj storiti za sebe, da bo tako pripravljen za srečanje z učenci ob tej temi. Ljudje z visokim samospoštovanjem ustvarjajo toplá, spoštljiva in spodbudna socialna okolja. Samospoštovanje se razvija v spodbudnem okolju (družina, šola). »Če je socialno okolje pravično in spodbujevalno, pripomore k zdravemu razvoju vsakega člana« (Humphreys, 2002, str. 96). Želim si, da bi takšne postane kultura šolskih skupnosti. Učitelji in vzgojiteljice v vrtcih bodo zato morale imeti več možnosti v svojem rednem in podiplomskem usposabljanju za preverjanje svojega samospoštovanja.

Vzgojni načrt potrebuje vzgojni koncept

Na podlagi izsledkov naše raziskave predlagam, da šole izberejo pedagoško zasnovo, ki ji bom omogočala načrtovanje vzgojnih dejavnosti in pripravljati učitelje za to delo. Od definicije osebnosti je odvisno, preko katerih vsebin se lahko osebnost razvije do svoje najvišje možne stopnje razvoja. Znotraj katerega pedagoškega obzorja se giblje šola, ko postavlja okvir svojega vzgojnega delovanja, cilje in vrednote, ko izbira dejavnosti in preverja uspešnost svojega delovanja?

Ker je spoštovanje vrednota, ki je najbolj cenjena v osnovnih šolah, je smiselno, da se zavzamemo za kulturo spoštovanja, ki je služi kot podlaga za osebni razvoj (samospoštovanje) in družbeni razvoj (kultura spoštovanja). Koncept samospoštovanja je preverljiv in uporaben tudi za izobraževanje učiteljev, ker je nujno, da najprej sami preverijo svojo raven samospoštovanja, da bodo razvoj samospoštovanja lahko spodbujali tudi pri učencih. Ko vodstva šol razčistijo kaj jim bo služilo kot pedagoško obzorje, bodo lahko načrtovali seminarje za učitelje in vsebino srečanj s starši, saj je potrebno, da bi šola in starši govorili skupen pedagoški jezik. Dokler se fakultete tej temi ne bodo bolj posvečale in bodoče učitelje opremile s dovolj znanja, kaj pomeni graditi kulturo spoštovanja, bo potrebno učitelje s temi znanji seznanjati na nivoju posamezne šole. Spoštovanje bo ena od osrednjih tem formacije učiteljev. Učitelji morajo biti opremljeni s kakovostnim znanjem in imeti pozitivno izkušnjo te vrednote, ki je tesno povezana s filozofijo o človekovih pravicah.

Literatura in viri:

- Aristotel (1994). *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Delors, J. (ur.) (1996). *Učenje: skriti zaklad: poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje*, pripravljeno za Unesco. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Galimberti, U. (2009). *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.
- Gogala, S. (2005). *Izbrani spisi*. Ljubljana: Društvo 2000.
- Humphreys, T. (2002). *Otrok in samozavest*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy.
- Šinkovec, S. (2017). *Vzgojni načrt v šoli*. Ljubljana: Inštitut Franca Pedička in Založništvo Jutro.
- Šinkovec, S. (ur.) (2013). *Franc Pediček, slovenski pedagog*. Ljubljana: Inštitut Franca Pedička, Društvo katoliških pedagogov Slovenije, Založništvo Jutro.
- Šinkovec, Silvo 2014. Vloga vrednot pri spodbujanju celostnega razvoja osebnosti. V: »AVTONOMIJA ŠOLE PRI URESNIČEVANJU VZGOJNE IN IZOBRAŽEVALNE FUNKCIJE«. Zbornik 7. mednarodnega simpozija o avtonomiji na OŠ Franceta Prešerna Črenšovci, 21. in 22. februar 2014: 17-25.
- Štraser, Nevenka ... (et. al.) 2012. *Vzgojno poslanstvo šole, priročnik za načrtovanje*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Zakon o osnovni šoli (2007)*. Uradni list 120/2007 (Uradno prečiščeno besedilo). Pridobljeno 17. 5. 2012, s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007102&stevilka=5073>.
- Željeznov Seničar, Maruška (ur.) (2017). *Izobraževanje talentov: zbornik: III. mednarodna znanstvena konferenca 26. - 28. 10. 2017: Talent education*. Ljubljana: MIB.